

Centrum Badania Opinii Społecznej

ul. Żurawia 4 skr. pt. 24

00-955 WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 29-35-69; 28-37-04; 28-90-17
ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 40-56-41

Telex: 816-436
Telefax: 29-40-89

BS/403/139/90

SPOŁECZEŃSTWO POLSKIE WOBEC BEZROBOCIA

Komunikat z badań

Warszawa, grudzień 1990 r.

Jednym z założeń ogłoszonego w październiku 1989 r. rządowego programu stabilizacji gospodarczej, zwanego planem Balcerowicza, była redukcja zatrudnienia. Oznaczało to zaistnienie w Polsce, po raz pierwszy po drugiej wojnie światowej, zjawiska jawnego bezrobocia. Stosunek do niego siłą rzeczy musiał stać się istotnym wyznacznikiem postaw i poglądów społeczeństwa. Również środki masowego przekazu często koncentrowały się na omawianiu skutków i zagrożeń z tym związanych. Rosnące bezrobocie (w listopadzie objęło ponad milion osób) jest postrzegane przez badanych jako jeden z centralnych problemów gospodarczych i społecznych Polski.

Opinie o bezrobociu w pierwszym miesiącu
realizacji programu stabilizacji gospodarczej

W styczniu 1990 roku niemal połowa (42,3%) uczestników sondażu CBOS¹ była zdania, że wprowadzenie bezrobocia będzie miało korzystny wpływ na gospodarkę kraju; niekorzystnych reperkusji tego kroku obawiała się niespełna jedna trzecia (30,3%), zaledwie 2,8% uważało, że zjawisko to pozostanie bez wpływu na całość gospodarki, natomiast jedna czwarta (24,4%) uchyliła się od wyrażenia opinii.

Zupełnie innych wyborów dokonali respondenci w przypadku oceny wpływu bezrobocia na ich sytuację osobistą. Korzyści spodziewało się zaledwie 9,5%, ponad jedna trzecia (36,3%) była zdania, że bezrobocie odbije się niekorzystnie na ich sytuacji, prawie jedna trzecia (31,2%) nie widziała związku między bezrobociem a sytuacją osobistą, a 22,7% nie miało zdania na ten temat (tab. 1). Dane te świadczyły o dużym rozdźwięku między tym, co badani uważali za dobre dla siebie, a tym, co uznali za optymalne dla gospodarki. Wyrażały też obawy towarzyszące reformie gospodarczej, pomimo deklarowanego dużego poparcia dla niej. Tezę tę dodatkowo ilustruje ujawniona w

¹ "Aktualne problemy i wydarzenia" (1) - sondaż CBOS zrealizowany w dniach 13-15 stycznia 1990 r. na ogólnopolskiej reprezentatywnej próbie udziałowej ludności (N=1486).

Tabela 1

w procentach

Wpływ bezrobocia na:	Stosunek respondenta w styczniu '90 (z próby ogólnopolskiej) do przewidywanych zwolnień z pracy:			
	korzystny	niekorzystny	bez znaczenia	brak zdania
Gospodarkę kraju	42,3	30,3	2,8	24,4
Sytuację osobistą	9,5	36,3	31,2	22,7

tych samych badaniach różnica w podejściu respondentów do decyzji Sejmu o skreśleniu ustawowych zapisów o prawie do pracy i socjalistycznym systemie gospodarczym (tab. 2). O ile w przypadku zmiany systemu gospodarczego ponad połowa ankietowanych (57,4%) uznała podjęcie takiej decyzji za konieczne, o tyle w przypadku prawa do pracy o jej konieczności była przekonana zaledwie jedna czwarta. Odpowiednio - pierwszą decyzję uznało za zbędną 11,7%, a drugą aż 38,2%.

Tabela 2

w procentach

Ustawy o:	Styczniowe opinie respondentów na temat skreślenia ustawowych zapisów			
	konieczne	potrzebne	zbędne	brak zdania
Prawie do pracy	24,6	30,9	38,0	5,7
Socjalistycznym systemie gospodarczym	57,4	25,6	11,7	5,3

W pierwszym miesiącu realizacji planu Balcerowicza utraty pracy obawiało się 34,7% badanych (z czego 16,3% poważnie), raczej nie liczyło się z taką możliwością 32,6%, a 19,6% nie brało jej wcale pod uwagę, 13,1% nie wyraziło swojego zdania. W następnych miesiącach obawy te wzrosły.

Bezrobocie jako element systemu gospodarczego

W drugim miesiącu realizacji rządowego programu stabilizacji gospodarczej tylko jedna trzecia badanych pracowników

gospodarki uspołecznionej² deklarowała, że w przypadku powszechnego referendum opowiedziałyby się za wprowadzeniem bezrobocia w Polsce, natomiast przeciw byłoby aż 66,5%.

Jednocześnie prawie dwie trzecie (62,9%) ankietowanych uznało, że w najbliższych miesiącach będzie w Polsce wiele ludzi bez pracy (tab. 3). Obawy te poważnie rosły w następnych miesiącach: w marcu już ośmiu na dziesięciu ankietowanych (79,5%) uważało, że zwiększy się bezrobocie, w kwietniu liczba przekonanych o tym wzrosła aż do 87,4%.

Tabela 3

w procentach

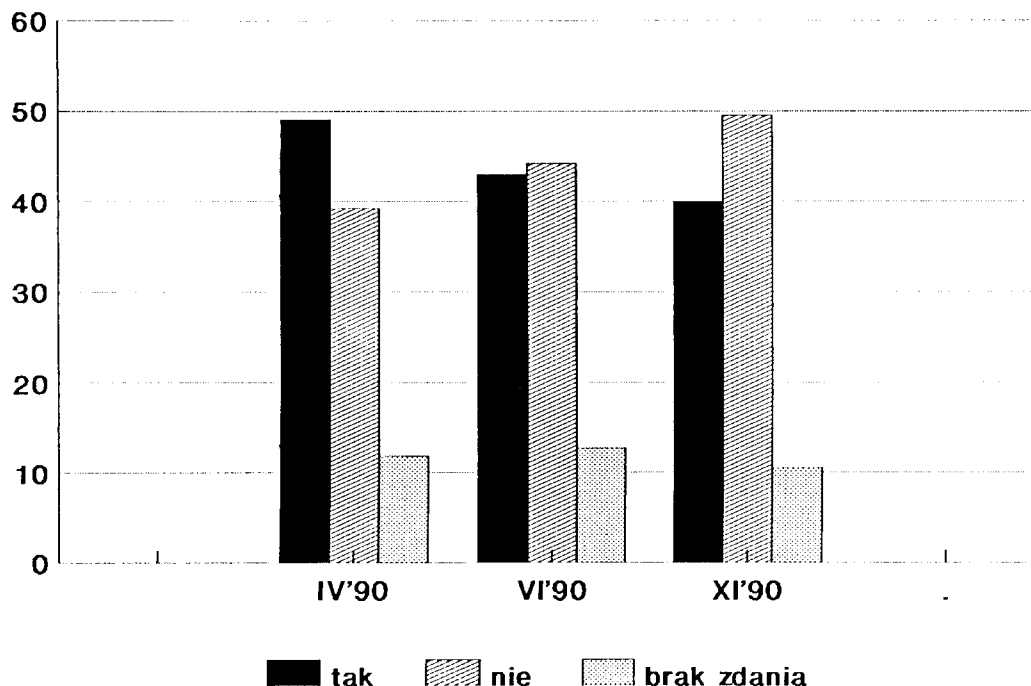
Przewidywanie rozmiarów bezrobocia w ciągu najbliższych miesięcy	Wskazania respondentów według terminów badań:		
	II '90	III '90	IV '90
Duże	62,9	79,5	87,4
Niewielkie	32,4	18,2	11,0
W zasadzie żadne	4,3	1,4	0,9
Brak zdania	0,4	0,8	0,6

Równocześnie malała liczba ankietowanych - z 49% w kwietniu do 43% w czerwcu oraz 40% w listopadzie - wyrażających opinię, że bezrobocie jest koniecznym warunkiem przemian gospodarczych w kraju. Odpowiednio wzrosła grupa nie uznających tego warunku za konieczny - z 39,2% w kwietniu do 44,2% w czerwcu, 49,5% w listopadzie (rys.1).

Podobnie malała liczba ankietowanych przekonanych, że zjawisko bezrobocia wpłynie korzystnie na poprawę kondycji polskiej gospodarki - w lutym była ich ponad połowa (53,8%), w czerwcu 42%, w listopadzie tylko 33,7%. Zmniejszył się także (nieco wolniej) odsetek przewidujących, że bezrobocie wpłynie pozytywnie na likwidację nadwyżki siły roboczej oraz

² Prezentowane w tym i następnych rozdziałach dane pochodzą z sondaży CBOS "Nowy ład gospodarczy" zrealizowanych w lutym, marcu, kwietniu, czerwcu i listopadzie na reprezentatywnych próbach zatrudnionych w gospodarce uspołecznionej, liczących standardowo 1000 osób.

CBOS

Rys.1. Stosunek respondentów do stwierdzenia, że bezrobocie jest koniecznym warunkiem przemian gospodarczych.

lepszą pracę (tab. 4). Zwiększyła się natomiast liczba respondentów (55,7% w lutym, 64,2% w czerwcu, 70,2% w listopadzie) oceniających, że pobudzi ono inicjatywę gospodarczą społeczeństwa. Jednocześnie wzrósł - o 6 punktów w okresie luty-czerwiec - odsetek respondentów oceniających, że bezrobocie spowoduje strajki w zakładach pracy (z 59,3 do 65,4); w listopadzie natomiast liczba uważających, że redukcja zatrudnionych przyniesie ten skutek osiągnęła aż 77,4%, w porównaniu z czerwcem wzrosła więc o 12 punktów procentowych.

Jeszcze w lutym zbliżony był odsetek tych, którzy wierzyli, że państwo roztoczy opiekę nad "ofiarami" masowych zwolnień z pracy i tych, którzy w to wątpili (odpowiednio 36,6% i 33,7%), jednak do końca półrocza malała liczba przekonanych o opiekuńczej funkcji państwa. Wyniki przeprowadzonego w listopadzie sondażu zdają się wskazywać na zahamowanie tej tendencji (rys. 2).

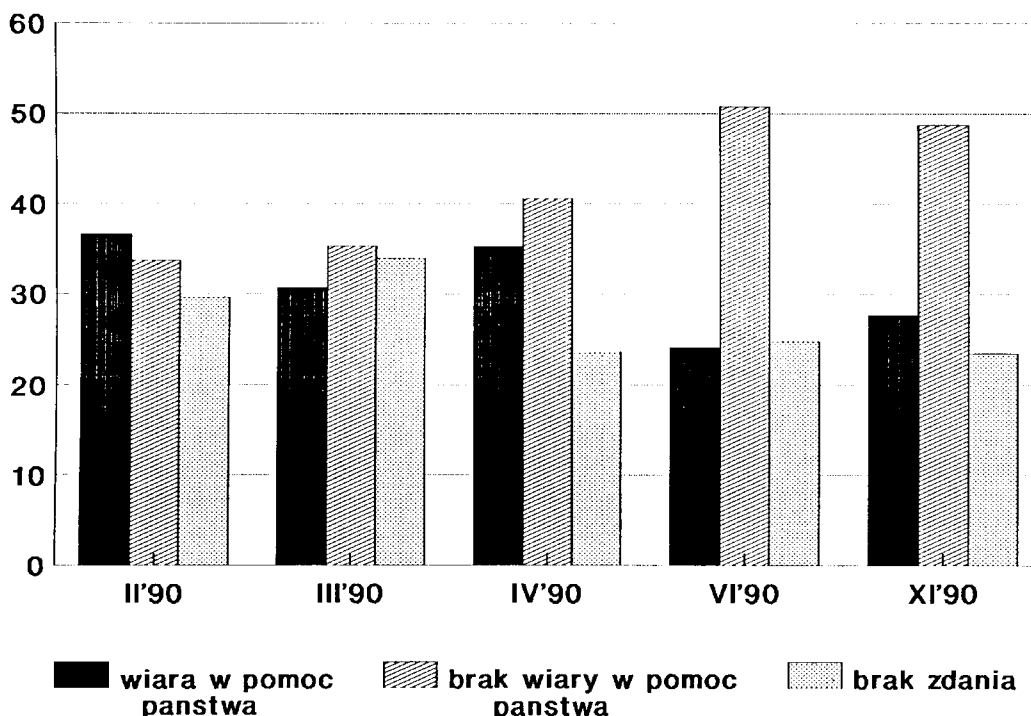
Tabela 4

w procentach

Przewidywania wpływu bezrobocia na:	Wskazania respondentów według terminów badań:								
	tak			nie			brak zdania		
	II '90	VI '90	XI '90	II '90	VI '90	XI '90	II '90	VI '90	XI '90
Wzrost wydajności polskiej gospodarki	53,8	42,4	33,7	43,7	51,1	61,5	2,4	6,5	4,8
Likwidację nadwyżki siły roboczej	85,4	82,1	81,2	12,2	13,6	16,2	2,2	4,3	2,5
Lepszą pracę	79,6	79,4	72,3	19,0	17,5	25,9	1,2	3,0	1,7
Pobudzenie inicjatywy gospodarczej ludzi	55,7	64,2	70,2	41,9	30,5	27,3	2,1	5,2	2,4
Strajki w zakładach	59,3	65,4	77,4	37,0	25,5	17,7	3,6	8,8	4,9

W czerwcu o opiece państwa nad bezrobotnymi przeświadczonych było 24,2% respondentów, w listopadzie 27,7%, przeciwnego zdania było odpowiednio: 50,7 i 48,7%.

CBOS

Rys.2. Poglądy respondentów na temat pomocy socjalnej osobom pozbawionym pracy

Jak widać, wprowadzeniu nowych zasad gospodarowania (niwelujących dotychczasowy system bezpieczeństwa socjalnego, a szczególnie pełnego zatrudnienia), towarzyszyło dość powszechne przekonanie o ich słuszności. Z biegiem czasu jednak dawały znać o sobie niedogodności. Wpłynęły one m.in. na spadek akceptacji bezrobocia, jako zjawiska (z konieczności) towarzyszącego naprawie polskiej gospodarki, i zarazem wzrost niepokoju, a nawet zapowiedzi akcji strajkowych. Wystąpił tu więc dysonans poznawczy, który z czasem uległ redukcji.

Bezrobocie jako osobisty problem respondenta

W lutym 42,1% respondentów zatrudnionych w gospodarce uspołecznionej stwierdziło, że liczy się z możliwością utraty pracy (z czego 16,3% bardzo poważnie), zaś ponad połowa (57,7%), że nie obawia się tego (z czego 19,9% w ogóle nie brało tej możliwości pod uwagę). Przewaga przekonanych o swym bezpieczeństwie nad tymi, którzy uznali własne zagrożenie bezrobociem (poczucie bezpieczeństwa zatrudnienia "netto") wyniosła więc nieco ponad 12%. W marcu odnotowano dość znaczny spadek obaw - poczucie bezpieczeństwa zatrudnienia "netto" wzrosło do 21,8%, osiągając znacznie wyższy poziom niż w lutym, a także w następnych miesiącach, kiedy to znów zaczęło maleć, by w czerwcu osiągnąć wartość 11,2%, a więc nieznacznie niższą niż w lutym (tab. 5).

Świadczyć to może o tym, że obawy związane z możliwością utraty pracy, ujawnione w pierwszym okresie realizacji nowej polityki gospodarczej, wynikały z "lęku przed nieznanym", w marcu natomiast, po pierwszych doświadczeniach, zarysowała się stabilizacja nastrojów. Być może problem utraty pracy został wtedy nawet nieco zlekceważony, ponieważ - począwszy od kwietnia - obawy związane z bezrobociem zaczęły wolno, ale systematycznie wzrastać, osiągając w czerwcu poziom zbliżony do lutowego. W listopadzie odnotowano dalszy ich wzrost przy jednoczesnym spadku liczby respondentów przekonanych o bezpieczeństwie swego zatrudnienia (47,7% i 52%). W rezultacie poczucie bezpieczeństwa zatrudnienia "netto" wyniosło tylko 4,3 punktu procentowego, osiągając najniższy poziom na przestrzeni

11 miesięcy realizacji planu Balcerowicza. Jednocześnie w połowie listopada tylko 15,1% badanych pracowników gospodarki uspołecznionej poważnie liczyło się z możliwością utraty pracy.

Tabela 5

w procentach

Czy Pan(i) osobiście liczy się z możliwością utraty pracy?	Wskazania respondentów według terminów badań:				
	II '90	III '90	IV '90	VI '90	XI '90
Bardzo poważnie się z tym liczę	16,3	11,3	13,2	16,7	15,1
Raczej tak	25,8	27,7	28,5	26,8	32,6
Raczej nie	37,8	43,5	41,5	42,2	38,9
Nie, to mało prawdopodobne	19,9	17,3	16,4	12,5	13,1
Trudno powiedzieć	0,1	0,2	0,5	0,7	0,2
Poczucie bezpieczeństwa "netto"	12,6	21,8	16,2	11,2	4,3

W końcu półrocza tylko niespełna jedna piąta respondentów zdecydowanie obawiała się utraty pracy. W takiej sytuacji zaskakujące wydawać się może równoczesne przekonanie przytłaczającej większości (87,4%) o dużej skali czekającego Polaków bezrobocia. W dodatku w okresie luty-kwiecień odsetek wyrażających tę opinię wzrósł o niemal 25 punktów procentowych, podczas gdy poczucie osobistego zagrożenia utratą pracy utrzymywało się na prawie stałym poziomie. Taka różnica między postrzeganiem problemu w wymiarze społecznym a osobistym może świadczyć o tym, że obawy przed bezrobociem bardziej zostały wywołane przez propagandę uwypuklającą ten aspekt reformy gospodarczej niż osobiste doświadczenia.

Hipotezę tę zdaje się potwierdzać fakt, że aż ponad 70% ankietowanych uważało, iż powodem ewentualnej utraty pracy może być bankructwo przedsiębiorstwa; tylko 17-19% (przebadanych w okresie marzec-czerwiec i listopad '90) wiązało to z własną małą przydatnością dla zakładu pracy (tab. 6)

Tabela 6

w procentach

Przyczyny ewentualnej utraty pracy przez zagrożonych	Wskazania respondentów według terminów badań:			
	III '90 (N=399)	IV '90 (N=391)	VI '90 (N=437)	XI '90 (N=473)
Bankructwo przedsiębiorstwa	71,2	77,7	74,1	74,2
Mała przydatność dla zakładu	19,8	17,1	17,6	19,0
Trudno powiedzieć	5,8	3,6	3,4	6,8

W okresie luty-czerwiec systematycznie zwiększała się grupa respondentów uważających, że w przypadku likwidacji lub bankructwa swojego zakładu mieliby trudności ze znalezieniem nowej pracy - w lutym 55,4%, w czerwcu już 65,3%. Równocześnie zmniejszała się liczba wyrażających opinię, że w zasadzie nie mieliby z tym trudności: z 44% w lutym do 32,2% w czerwcu.

W listopadzie natomiast odsetek ankietowanych oceniających, że w przypadku utraty pracy mieliby trudności ze znalezieniem nowej wyniósł 63,1, zaś przeciwnego zdania było 35,1. Na tej podstawie wydaje się więc, że został zahamowany trend rysujący się w pierwszej połowie roku (tab. 7).

Tabela 7

w procentach

Przewidywania trudności ze znalezieniem nowej pracy	Wskazania respondentów według terminów badań:				
	II '90	III '90	IV '90	VI '90	XI '90
W zasadzie ich nie będzie	44,0	36,1	35,8	32,2	35,1
Raczej będą	55,4	61,9	62,7	65,3	63,0
Trudno powiedzieć	0,6	1,7	1,6	2,3	1,8

W okresie luty-czerwiec '90 o 5 punktów procentowych zmniejszyła się liczba respondentów deklarujących chęć podjęcia nowej pracy w zakładzie państwowym (42,5% w lutym, 37,5% w czerwcu). Jednocześnie odsetek tych, którzy chcieliby pracować w firmie prywatnej prawie nie zmienił się: 33 w lu-

tym i 31,3 w czerwcu). Wzrosła natomiast liczba niezdecydowanych z 24,2% do 30,9%. Dane te świadczą, że badani nie mieli jeszcze sprecyzowanych opinii w tej dziedzinie. Wyniki z połowy listopada wskazują na utrzymywanie się tego stanu (tab.8).

Tabela 8

w procentach

Preferowana forma własności przedsiębiorstwa, w którym respondent podjąłby nową pracę	Wskazania respondentów według terminów badań:				
	II '90	III '90	IV '90	VI '90	XI '90
Państwowe	42,5	40,9	38,9	37,5	34,2
Prywatne	33,0	28,4	31,5	31,3	34,3
Trudno powiedzieć	24,2	30,4	29,4	30,9	31,4

Wpływ zagrożenia utratą pracy na opinie
i postawy respondentów

Racjonalizacja zatrudnienia - jako jeden z warunków powodzenia rządowego programu stabilizacji gospodarczej - spowodowała zaistnienie w polskich stosunkach społeczno-gospodarczych zjawiska bezrobocia. Stopień zagrożenia utratą pracy stał się czynnikiem znacznie różnicującym postawy i poglądy obywateli, wpływającym zarówno na stosunek do samego zjawiska, jak i na postrzeganie innych problemów.

Jak wykazały przeprowadzone badania, ponad 40% pracowników zatrudnionych w gospodarce uspołecznionej czuje się zagrożonych utratą pracy. Ten aspekt sytuacji osobistej w znacznej mierze wyznacza swoisty punkt widzenia - pryzmat, przez który postrzegana jest sytuacja tak własna, jak i innych. Zagrożeni bezrobociem deklarują więc znacznie mniejsze zadowolenie z pracy niż pozostała grupa respondentów (tab. 9). Częściej przewidują możliwość swojego uczestnictwa w strajku niż ci, którzy uważają się za bezpiecznych (tab. 10), częściej też liczą się z możliwością wybuchu strajków skierowanych przeciwko polityce gospodarczej rządu (tab. 11). Są również bardziej skłonni sądzić, że przyszłe bezrobocie będzie duże (tab. 12).

Tabela 9. Wpływ zagrożenia utratą pracy na zadowolenie z niej
w procentach

Zagrożenie	Zadowoleni			Niezadowoleni		
	IV '90	VI '90	XI '90	IV '90	VI '90	XI '90
Bardzo duże	60	65	59	40	35	40
Duże	67	68	70	33	32	29
Niewielkie	80	81	83	20	19	16
Żadne	86	85	86	14	15	14
Ogółem	75	75	76	25	25	24

Tabela 10. Wpływ zagrożenia utratą pracy na deklaracje uczestnictwa
w strajku we własnym zakładzie

w procentach

Zagrożenie	Pewne		Możliwe		Mało prawdopodobne		Wykluczone	
	IV '90	XI '90	IV '90	XI '90	IV '90	XI '90	IV '90	XI '90
Bardzo duże	21	26	43	39	18	16	18	18
Duże	15	19	40	44	25	17	19	18
Niewielkie	9	11	36	40	28	23	27	22
Żadne	10	15	25	28	32	19	33	34
Ogółem	12	16	36	39	27	19	25	22

Tabela 11. Wpływ zagrożenia utratą pracy na opinie o możliwości strajków
przeciw polityce gospodarczej rządu

w procentach

Termin badania	Zagrożenie	Nieunik- nione	Prawdo- podobne	Mało pra- wdopodo- bne	Niemo- żliwe
III '90	Istnieje	10,8	54,6	31,7	2,9
	Nie istnieje	7,7	49,1	39,4	3,8
	Ogółem	8,9	51,3	36,3	3,4
IV '90	Istnieje	17,3	58,6	22,8	1,3
	Nie istnieje	14,0	51,6	30,8	3,5
	Ogółem	15,3	54,4	27,6	2,6
VI '90	Istnieje	27,3	58,4	12,0	2,4
	Nie istnieje	17,4	61,2	19,1	2,3
	Ogółem	21,8	60,0	15,9	2,3
XI '90	Istnieje	36,1	57,0	5,6	1,3
	Nie istnieje	33,6	55,2	9,2	2,0
	Ogółem	34,2	55,1	7,3	1,6

Tabela 12. Wpływ zagrożenia utratą pracy na przewidywania dotyczące bezrobocia (kwiecień '90)

w procentach

Zagrożenie	Duże	Niewielkie	Żadne
Bardzo duże	97	3	0
Duże	90	9	1
Niewielkie	86	13	2
Żadne	86	14	0
Ogółem	89	10	1

Osobiste zagrożenie nie pozostaje bez wpływu na ocenę celowości wprowadzenia bezrobocia - za warunek konieczny przemian gospodarczych w kraju uznała je połowa nie odczuwających bezpośredniego zagrożenia, a tylko jedna trzecia obawiających się utraty pracy (tab. 13). Podobna prawidłowość występuje w stosunku ankietowanych do planu Balcerowicza (tab. 14; rys.3) - częściej popierają go respondenci przekonani o bezpieczeństwie swego zatrudnienia.

Tabela 13. Wpływ zagrożenia utratą pracy na stosunek do stwierdzenia, że bezrobocie jest koniecznym warunkiem przemian gospodarczych

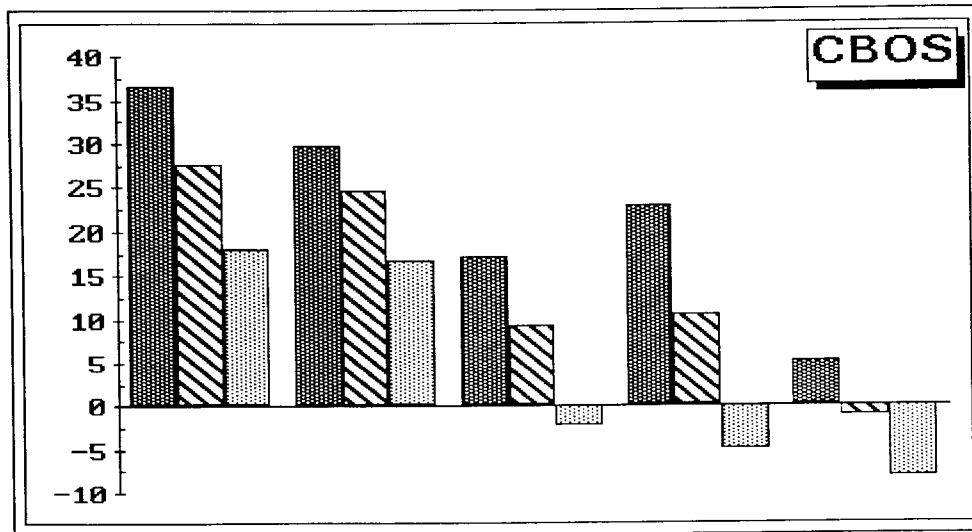
w procentach

Zagrożenie	Tak			Nie			Brak zdania		
	IV '90	VI '90	XI '90	IV '90	VI '90	XI '90	IV '90	VI '90	XI '90
Bardzo duże	33	31	30	53	54	62	14	15	9
Duże	47	40	38	39	51	50	14	9	12
Niewielkie	51	49	43	39	37	45	10	13	12
Żadne	52	50	49	36	40	46	12	10	5
Ogółem	48	43	40	41	44	49	12	13	11

Stopień poczucia zagrożenia nie różnicuje natomiast deklarowanej aktywności gospodarczej (tab. 15). Malejące z czasem przekonanie o opiekuńczej roli państwa (36,6% badanych w lutym, 24,2% w czerwcu, 27,7% w listopadzie) nie wiązało się

Tabela 14. Wpływ zagrożenia utratą pracy na stosunek do planu Balcerowicza
w procentach

Termin badania	Zagrożenie	Poparcie	Brak poparcia	Brak opinii
II '90	Istnieje	33,7	15,7	50,6
	Nie istnieje	43,3	8,7	48,0
	Ogółem	39,3	11,6	49,1
III '90	Istnieje	30,8	14,0	55,2
	Nie istnieje	39,3	9,6	51,2
	Ogółem	35,9	11,3	52,7
IV '90	Istnieje	23,7	25,9	50,4
	Nie istnieje	33,1	16,0	50,9
	Ogółem	29,3	20,0	50,7
VI '90	Istnieje	20,5	25,6	53,8
	Nie istnieje	39,1	16,2	44,6
	Ogółem	30,9	20,4	48,7
XI '90	Istnieje	19,8	28,1	52,0
	Nie istnieje	25,2	20,0	54,8
	Ogółem	22,5	23,9	53,4

- - akceptacja "netto" planu Balcerowicza
 w grupach:
 - nie zagrożonych
 - zagrożonych

Rys. 3. Wpływ zagrożenia utratą pracy na akceptację "netto" planu Balcerowicza

Tabela 15. Wpływ zagrożenia utratą pracy na gotowość podjęcia pracy na własny rachunek

w procentach

Zagrożenie	Tak			Nie			Brak zdania		
	IV '90	VI '90	XI '90	IV '90	VI '90	XI '90	IV '90	VI '90	XI '90
Bardzo duże	46	40	50	34	36	35	19	25	15
Duże	38	42	44	38	39	35	23	20	20
Niewielkie	35	45	37	47	36	45	17	19	18
Żadne	36	41	43	49	41	43	15	19	13
Ogółem	38	42	42	44	37	40	19	20	18

ze wzrostem gotowości zagrożonych bezrobociem do podjęcia samodzielnej działalności gospodarczej, przejawiało się natomiast w częstszych deklaracjach udziału w strajkach.

Wydaje się więc, że nowy system gospodarczy nie wpłynął, jak dotychczas, na zmianę mentalności społeczeństwa. Skłonność do buntu przeciwko państwu nie zapewniającemu bezpieczeństwa zatrudnienia jest silniejsza niż gotowość podjęcia samodzielnej próby poprawy swojej sytuacji.

x

x

x

Na początku bieżącego roku, kiedy wprowadzono nowe zasady gospodarowania, większość społeczeństwa była przekonana o ich słuszności. W miarę jednak ujawniania się trudności z wdrażaniem reformy gospodarczej, zmieniał się do niej stosunek społeczeństwa. W pierwszych miesiącach niezadowolenie dotyczyło nie tyle samej reformy, co bezrobocia jako jej warunku. Przejawiało się też ono we wzroście niepokoju społecznego i przekonania o możliwości wybuchu strajków.

W ciągu 11 miesięcy funkcjonowania nowego ustroju gospodarczego rosło stopniowo poczucie zagrożenia utratą pracy. W listopadzie odnotowano już bardzo małą przewagę respondentów przekonanych o bezpieczeństwie swojego zatrudnienia nad uznającymi, że bezrobocie zagraża im osobiście. Wpłynęło to

na pogorszenie nastrojów, między innymi na znacznie bardziej negatywny niż w poprzednich miesiącach stosunek do planu Balcerowicza. Mimo to nadal w listopadzie - tak jak w poprzednich miesiącach - poczuciu zagrożenia zatrudnionych w gospodarce uspołecznionej nie towarzyszyła gotowość podjęcia pracy na własny rachunek.

Na podstawie wyników przeprowadzonych przez CBOS sondaży można zauważyć utrzymującą się w listopadzie prawidłowość, zaobserwowaną już w okresie luty-czerwiec, polegającą na zmniejszaniu się liczby zatrudnionych w gospodarce uspołecznionej przekonanych, że bezrobocie nie wpłynie na wzrost wydajności polskiej gospodarki. Podobnie, zgodnie z poprzednio rysującym się trendem, wzrosła grupa przypuszczających, że spowoduje ono strajki i protesty w zakładach pracy. Listopadowy sondaż potwierdził - występującą również w pierwszym półroczu - tendencję do wzrostu odsetka uważających, że bezrobocie zagraża im osobiście. W porównaniu z danymi z czerwca odsetek ten zwiększył się w listopadzie o 4,2, przy jednoczesnym zmniejszeniu się o 3,2 punktu procentowego liczby tych, którzy nie obawiają się utraty pracy. W rzeczywistości - według danych GUS - liczba bezrobotnych wzrosła w tym okresie o około 77%.

Jednocześnie wynik listopadowego sondażu nie potwierdził prawidłowości z pierwszego półrocza, polegającej na zmniejszaniu się liczby przekonanych o opiekuńczej funkcji państwa, podobnie jak poprzednio obserwowanego trendu, zgodnie z którym rosła grupa przeświadczonych o trudności ze znalezieniem nowej pracy.